

киша се обично мути. А што је главније у околини у опште нема толико јаког извора који би био довољан да подмири потребе Скопља. У сваком случају Врело стоји над свима у превази.

Могло би се помишљати и на искоришћавање изданске воде које има по дну Скопске котлине, нарочито северно од Скопља, у подножју Скопске Црне Горе. То је вода која се слива са јужне стране облика Скопске Црне Горе, из кристалстих шкриљаца, и на подножју се упија у плавине појединих потока и у језерске прибрежне наслаге. Чим се јави у терену неко јаче удубљење, које допире до издани, вода се појављује у већој количини. На тај начин су постали доста јаки извори у Кајнику и код села Асанбегова. И ако је количина воде са ових извора доста велика, ипак и кад би се потпуно каптирала не би била довољна да подмири све потребе Скопља. А ни по квалитету њихова вода не би се могла мерити са водом из Врела. Нема сталну температуру и режим, нечистија је, садржи много више креча. Изгледа да ни у погледу техничког извођења не предњачи пред Врелом. Сви су ови извори ниски, вода не би сама могла доспети до Скопља, већ би је морали вештачки довлачити.

Из свега излази да је за скопски водовод најповољније Врело.¹

П. С. Јовановић.

ПРИЛОГ ЗА ИСПИТИВАЊЕ МАТАРУГА

Кад сам пре петнаест година почео испитивати порекло становништва једног дела Црне Горе и Херцеговине, по упуствима Г. Ј. Цвијића и материјално потпомогнут од Географског Института у Београду, често сам слушао народно казивање, да су неке породице остале од Матаруга или да су овде или онде становале Матаруге. Што сам у испитивању залазио у даљу прошлост, све сам чешће слушао о Матаругама. То је у мени побудило тежњу, да сазнам, да ли назив Матаруге означава име неке породице или племена или народа, или се неко становништво тако звало по месту, које би носило име Матаруге. Ради тога сам по разним крајевима распитивао старије људе, нарочито чувене приповедаче, о Матаругама, тражио податке о топографској номенклатури и обраћао пажњу на соматолошке и психичке особине породица, за које се тврдило или мислило, да су од Матаруга.

Овде ћу најпре изнети приче и податке, које сам у многим местима побележио обраћајући особиту пажњу траговима Матаруга у топографској номенклатури.

Предања о Матаругама. — Најјаснија предања о Матаругама слушао сам у Никшићском Пољу, у Старим Риђанима и Бањанима; затим о Кричима, као матарушком племену, у Дробњаку, а о другом матарушком племену, Мацурама, у Морачи и у Ровцима.

У Никшићском Пољу причају ово. По одласку Шпања Никшићско Поље пусто је било триста година. „Испод истока“ доселе се Мата-

¹ Пре извесног времена упозорио сам на Врело и хидротехничке инжењере, који раде на скопском водоводу. Они су отишли до њега и утврдили, да се и технички Врело може искористити за скопски водовод. Већ су приступили и извођењу пројекта.

руге и населе наше земље. Били су силан народ. Престолница им је била Моштаница. Нападну их Латини, потуку и опсаде Моштаницу. Син латинског цара управљао је опсадом. Матаруге убију њега стрижелом, а војску му униште. Мало доцније Моштаницу опседе сами латински цар. Узе је на јуриш, разори, већину становништва побије, а мањи дио пресели на Неретву, где је данашњи Мостар. Тада се Матаруге из поља повуку у планине.

На земљишту старих Риђана приповедају, да су на целом том земљишту, сем околине Моштанице, становале Матаруге. Највише их је било у Дврсну, Грахову и Кривошијама. Кад се у првој половини 15. в. у Грахово доселила удова Драгоша Кастриотића, нашла је само Матаруге, које је нису хтеле примити међу се. Она се склони у Крњу Јелу. Тих дана бавио се неки херцеговачки заповедник у Клобуку, а његове слуге биле у лову по граховској околини. Нико од Матаруга није хтео да их пусти у кућу, нити да им прода хране. Случај их нанесе на удову Драгошеву, која им закоље једно јуне, целу своју имовину, те их угости. Слугама исприча своју невољу. Кад ови ловци дођу у Клобук, пожале се на Матаруге, а похвале удовицу и њене мале синове. Заповедник Клобука позове к себи удовицу с децом, задржи их код себе и одхрани. Кад одрасту, ступе у службу код Херцега Степана. Он им даде земље за насеље и за уживање онолико, колико могу прећи за један дан и врати се у Клобук. Границе тада добијеног земљишта поклапају се са границама старих Риђана. Драгошевићи су неко време становали међу Матаругама. Они причају за Матаруге, да су били „незнанија“ т.ј. нису говорили „нашки“, српски, били су тврдоглави, мрзели су Србе, били добри ратари и сточари, а бавили су се и пљачкањем. Често су нападали путнике па путу Рисан—Грахово и даље. Ненадно су се некуд одселили. По њима се зову стране више Заслаба „Матаруге“.

У Бањанима се много прича о Матаругама као народу, који је некада становао по целој Херцеговини и Црној Гори, а ту је дошао „испод истока“. Кад су дошли први српски досељеници и ту се формирало племе, остатак Матаруга, који није погинуо у борбама, склонио се по странама изнад реке Требишњице и њене притоке Заслапнице. Највеће насеље било им је у Парезу. У 16. веку ту је било јако насеље и бројило се у најбогатија српска села у Херцеговини. Комненија, сестра Тадије Парезанина-Матаруге била је удата за Комнена, сина бана Пилата. А сам бан Пилат био је зет Ивана Црнојевића. Кад су се Бањани договарали о дизању противу Турака 1605. године, били су на скупу заступљени и Парезани-Матаруге са кнезом Млађеном. Том приликом Бањани су одлучили, да се убросте, т.ј. да славе једну славу, да се не узимају између себе, да живе као једна фамилија и т. д. Ова је одлука вредела и за Матаруге. Баш тада им је удрио Иво Сењанин, поплачкао им и попалио село, поклао и поробио становништво и од овог најбогатијег села створио вечито расеље.

Од тих Матаруга су сада у Бањанима Кокотовићи и Мишковићи. Свега их има седам кућа. Знаду, да су рођаци и да су се раније презивали Братићи. Од Мишковића је био Теодосије (Мишковић), игуман манастира Косијерова, један од најчувенијех херцеговачких усташких вођа из Вукаловића устанка. — У Бањанима и у Никшићским Рудинама има предање, да међу два брда, Ђешором и Пињишором, има закопано благо две кћери краља Тиотока, за кога се мисли, да је био од Матаруга. За те се кћери прича, да су оне са великим благом бежале из Рисна за Никшић. О томе догађају сачувао се и фрагмент песме:

„Међу Тешор и међу Пињишор
 „Има неће три товара блага
 „Некаквога Тотока краља...

У Рудини се прича о Матаругама као о народу, који је некада станао по целој Херцеговини; веле да их је цар Душан прогнао из југоисточне у западну Херцеговину и да су тамо од њих Балије и Шокци. Неки тврде, да је од цуцких Матаруга и род Чокорила, који се око 1535. г. доселио из Цуца у Рудину и ту се разгранао на Шакоте, Шаренце (Кресојевиће), Бабиће, Парежане, Зимоњиће, Авдиће и др. Један стари Шакота причао је Јовану Попари (који живи у Фатници), да су они од Матаруга. Овоме би ишла у прилог и чињеница, што је један дио од њих станао у Парезу међу Матаругама у време Сењанинова напада. Даље приповедају, да је у Мирушама становала муслиманска породица Јунузи, пореклом Матаруге, која је била толико дегенерисана, да је у народу остала реч: „Јунузи су сваку крв опоганили с којом су се помијешали, а њихову није никаква крв могла осмочити“. Матаруге су у Рудини оставиле трага у топографским називима: у селу Подврши има „Матаругин До“.

И у Голији причају о народу Матаругама, који је у нашим земљама станао пре Срба. Гомиле и стара катуништа у врховима планина приписују њима. У Петровијем Доловима има „Матаругина Снежница“.

У Пиви су ми приповедали о Матаругама као народу, који је станао по Босни и Херцеговини. Веле, Срби су дошли од мора у Херцеговину и изашли на Невесиње, где их је дочекао матарушки краљ Сумор. Срби га надбију. Краљ Сумор водио је са српским досељеницима читав рат. Најпосле се повуче у Пиву. Ту му ударе Срби од Фоче и од Гацка и у једној гори војску му униште, а Сумора убију. По њему се прозове „Суморова Гора“ и „Суморов Кланац“. У Рудницама има место „Суморова Страна“, где је, веле, Сумор пао једном с коња. И овде су Матаруге оставиле трага у топографским називима: једна се страна код Тодорова Дола у Пиви више Пишча зове „Матаруге“.

У Дробњацима и у племенима око Таре живи успомена на Криче или Кричкове за које веле да су матарушко племе. По народној етимологији тај су им назив дали Срби, јер им је њихов говор изгледао као кричање. У многим тамошњим замагљеним причама има доста података о првом судару Срба са староседеоцима на левој обали Таре и о првом формирању племена Дробњака. Кричком војводи било је име Калока, а једноме мејданцији Рамеза. По народној етимологији многобројним топографским називима у Пиви и у Дробњаку треба тражити постанак у овим борбама Дробњака и Бањана с Кричима.

И у пределу Кричкова Матаруге су нам оставиле трагова у топографским називима. Тамо има село с именом „Матаруге“ и „Матарушко Поље“.

У Морачи, у Ровцима и у Колашину мало се прича о Матаругама, а много о Мацурама, за које се опет тврди, да су матарушко племе.

Д-р Ј. Ердељановић у својој раду о Братоножићима износи братоношко предање, да су у селу Змијинцу (у Братоножићима) живели стари становници *Мацуре* — Јелавићи, које су одатле давно истиснули Баљевићи, а не зна се, куд су отишли. „Мацуре“ је, вели д-р Ердељановић, карактеристични назив, којим се обележава старо, несрпско становништво у Црногорским Брдима.¹ И у Пиперима је нашао д-р

¹ Српски Етногр. Зборник, књ. XII, (Насеља VI) стр. 475, 489 и 490.

Ердељановић успомену на Маџуре у називу једне снијежнице, која се зове „Маџур—Јама“.¹

У свима племенима Катунске Нахије прича се о Матаругама као народу, који је становао пре Срба по целој Црној Гори. У Пјешивцима знаду за Радету Матаругу, који је са својих седам синова стајао у Дољу. Није се слагао с Иваном Црнојевићем, због чега му Иван удари и погуби све синове, Радетину ћерку принуди, да узме Иванка Бјелаковића, родоначелника пјешивачких Павићевића, а Радету да се под старост ожени. Од Радете су бањски Мирковићи и Перовићи, а по женској лози пјешивачки Павићевићи.

У Цуцама мисле, да су сви старинци од Матаруга и да их је раније било врло много. У другој половини 18. века Бајковићи су побили и протерали много цуцких староседелаца. Код пјешивачких Павићевића сачувана је традиција о Матаругама у цуцком Трешњеву, где се, причају, био склонио њихов родоначелник Иванко, па га Матаруге протерале. Нисам могао утврдити за цуцке Ђуричиће, да ли воде порекло од Матаруга, али неке њихове особине чине их интересантним. У Цуцама кажу за тврдоглаве људе, једноумце, да су од Матаруга. Кад неки Цуца сматра, да се изродио, каже деци: „Какви сте, ђавољи били, ка' да сте од Матаруга“.

По допуштењу г. Ј. Ердељановића износим овде саопштење г. Андрије Јовићевића, које је он послао г. Ердељановићу: „У старој Црној Гори се чује ријеч „Матаруге“ и тим се именом зову пређашњи, ишчезли, преисторијски народи или стари народи, који су негда живјели овуда и оставили такве грађевинске споменике, који немају ништа заједничко са данашњим насељима. За могиле и сухомеђне градове наш народ каже, да су још из доба „Матаруга“... Ипак се ово име ријетко чује. У народу се чује ријеч „изматаружити“, а то значи: изговорити неку чудну ријеч, која није својствена лицу, које ју је рекло, на пр.: кад неко будаласто лице рече нешто паметно, или паметно лице нешто сметено“.

Почив. Симо Перов Ковачевић из Невесиња, који је као усташ живио и умро у Никшићу, причао ми је, да му је 1905. год. у Ваљеву причао Зарија Арсенијевић пекар, како му се деда доселио у Шарган из села Јасенице код Мостара, да се презивао Чанчаревић, и да је његова породица од Матаруга.

Остали спомени и трагови од Матаруга. — По Јиречку знамо, да се у дубровачким архивским књигама из 1318. до 1398. год. спомињу „Матаруге“ (и „Моторуге“, једн. „Матаруг“, презиме Матаружић) од негдашњег племена тога имена, о коме су очувана предања у Грахову.² Јиречек је нашао у дубровачким споменицама из 15. века и село „Matrughe“ на Стонском Полуострву и он помиње осим тога брдо „Моторуга“ код Сланог, између Дубровника и Стона.³ Д-р Ердељановић је забележио у Пиперима земљиште и село с именом „Матаруге“.⁴ У милешевском срезу округа пријеполског има село „Матаруге“.⁵ У беранском срезу има село „Матаруге“. Познато је даље село „Мата-

¹ Етногр. Зборник, књ. XVII, 392.

² Историја Срба, I, 99.

³ Историја Срба, III, 55.

⁴ Етногр. Зборник, XVII, 377.

⁵ М. Вујичић: Речник места у ослобођеној области Старе Србије (у Београду 1914), с. 218.

руге“ код Матарушке Бање у жичком срезу Северне Србије. У Босни код Високог у селу Мисачи има муслиманско братство „Матаруге“, који о своме пореклу ништа не знају или неће да кажу. У неким селима око Босанске Дубице, Градишке и у Бањој Луци станује разграната православна породица „Матаруге“. Једна се кнежевска породица у Арбанији у 13. веку презивала Matarango.¹ В. Скорић саопштава, да има код Приједора муслиманска сеоска опћина „Матаруге“, и да има и православних Матаруга по парохијама око планине Козаре и да сви славе Ђурђев-дан.² П. Шобајић износи народно предање, да се у западном делу Никшићске Области и у племенима Катунске Нахије прича о Матаругама, да су они били после Шпања (а за Шпање се, вели, прича, да су били најстарији народ).³

Неке телесне и душевне особине Матаруга. — Пошто се бањски Кокотовићи и Мишковићи сматрају за праве преставнике Матаруга, народ истиче код њих неке посебне телесне одлике, које сам заиста и ја запазио, наиме: они имају здепасто тело, жуту длаку, дебелу кожу, велики нос, зелене очи, скоро бакарну боју, дебео врат, дебеле усне, несразмерно дебеле мишице и листове од нога.

Ове њихове физичке особине и раније су падале у очи толико да се у народној песми о нападу сењских ускока на парешке Матаруге (1605. год.) говори, како су сењским ускоцима о првом судару с Матаругама пале у очи ове особине, да је Иво Сењанин причајући мајци о нападу на Матаруге говорио:

„Кад на Парез село ударисмо,
„Ударисмо огњу предадосмо
„И богато село плијенисмо,
„Прва ни је поћер ударила:
„Жуте длаке а дебела гњата...
„Од њих није нико остануо,
„Од нас није нико погинуо...“

Затим говори о другој поћери састављеној од осталих Бањана српског и влашког порекла:

„Друга нас је поћер сустигнула
„Танка гњата а дугачка врата,
„Кратке струке а дугачке пушке...“

Мешање и укрштање бракова Кокотовића са околним Србима и са херцеговачким Власима врло је слабо утицало на њихове телесне особине, због чега је у народу и остала реч: „Кокотовићу окле гођ била мајка, он мора бит' жуте длаке“. Међутим се код Мишковића нађе по неки изузетак, да није „жуте длаке и зеленијех очи“, те се у народу каже: „Туђа се крв боље могла уродити у Мишковића но у Кокотовића“.

Колико сам могао сазнати исте ове особине имају и њихови исељени сродници у Херцеговини, Босни, Лици и Србији. Оба ова рода са свима својим огранцима оштро се луче по физичким особинама од осталог становништва и својом спољашношћу лако се распо-

¹ К. Јиречек: Историја Срба, I, 249.

² Поријекло у православнога народа у сјеверозападној Босни (Гласник Земаљског Музеја у Босни и Херцеговини, XXX, 1918, с. 252.).

³ Бјелопавлићи (Етн. Зборник XXVII, Насеља 15, стр. 202 и 200).

знају од осталих породица. Околни сељаци причају за парешке Матаруге, да су тврдоглави, радни, добри сточари, мало пазе на одело и обућу, и најслабија храна прија им, мало су ратоборни и уопште мирна темперамента. У последње две-три стотине година мало их се истакло у борби с Турцима и с црногорским пљачкашким четама, које су их често нападале. Отуда се у народу каже: „Ако ти не баста није отети или украсти, иди у Кокотовића“. Изузетан је пример Теодосије Мишковић, игуман манастира Косијерева, који је у Вукаловића устанку имао врло видну улогу. Кокотовићи не маре много за гробља и цркве. Често су се копали где умру, као и чергари, те је у народу остала реч: „Кокотовић ће умре, ту се и копа“. Народ прича, да се старе Матаруге нису копале у земљу, него да су стављале мртваца на земљу и да су на гробове натурали гомиле. Интересантно је, да раскопане гомиле, које сам видео у томе крају ово потврђују у колико се тиче полагаја гробова у гомилама.

Тумачење речи Матаруге. — Д-р Ј. Ердѣљановић мисли, да је назив Матаруге био по својој прилици надимак, сродан или истоветан са талијанским *Matterugio*, *Matterugiolo*, (значи: глупак, лудак, будала).¹ К. Јиречек доводи са њим у везу породична имена *Matatar* у Задру, *Matatarius* у Сплиту, *Matarussio* у Дубровнику и мисли, да су сви они постали од средњелат. *matare* место *maetare* или арб. *mat* (мерити).² — У *Rječnik-u* Загребачке Академије Наука каже се за реч Матаруга: „Ако ова ријеч није узета из којег туђег језика, може се мислити, да је изведена од основе придјева матор (стар), па да је о између *ш* и *р* прешло у *а*, да би се изједначило с вокалом правога слога. Испореди *Маџоруга*. — Д-р Ћ. Трухелка, добар познавалац илирског доба, уверавао ме је, да је реч Матаруге илирског порекла и да означава дуг пут, дугу улицу. Он мисли да се Матаругама назвало неко илирско становништво, које је становало поред великих римских путова или их чувало.

У нашем народу нисам могао наћи тумачења за ову реч. Рећи некоме Матаруга, то значи рећи му, да није Србин по пореклу и да је будала, а негде и изрод.

Кад се буде довољан број података и проматрања о њима прикупио, можда ће се у науци моћи да реши питање: каквог су порекла или народности биле Матаруге; да ли се тим именом звало само једно племе или више разних етничких група; каквог је порекла и значења назив „Матаруге“ итд.

Анрија Лубурић.

¹ Етн. Збор. XVII, 377.

² Историја Срба, III, 55.